

Αρ. Φακ.: ΑΥΤ. 24/2020

Αυτεπάγγελτη Τοποθέτηση
Επιτρόπου Διοικήσεως και Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ως
Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
αναφορικά με τα Δικαιώματα Έκφρασης και Θρησκευτικής Ελευθερίας

Λευκωσία, 18 Σεπτεμβρίου 2020

A. Εισαγωγή

«Νιώθω ελεύθερος να εκφράζομαι χωρίς κανένα όριο. Δεν έχω όρια στη δουλειά μου...».

Αυτά είναι τα λόγια ενός προσώπου ο οποίος μέσα από την τέχνη του, παρουσίασε μεταξύ άλλων, Τον Χριστό γυμνό, με κασκόλ ποδοσφαιρικής ομάδας, και πάνω σε μοτοσυκλέτα.

Από τις πράξεις και τις δηλώσεις του αναφέρεται η σύγκρουση δύο μεγάλων αγαθών, δύο θεμελιωδών δικαιωμάτων: της **ελευθερίας της έκφρασης** και της **θρησκευτικής ελευθερίας**, όπως αυτά έχουν ερμηνευθεί κατά καιρούς από την νομολογία και αδιαμφισβήτητα συνδέονται με τα δημόσια/χρηστά ήθη ή αλλιώς την κοινωνική ηθική σε ένα δεδομένο τόπο και χρόνο.

Όπως ήταν αναμενόμενο σε μια δημοκρατική κοινωνία όπου υπάρχει ο πλουραλισμός μεν αλλά και η θρησκευτική παράδοση εκατοντάδων χρόνων δε, η οποία αντανακλά στην πλειοψηφία του πληθυσμού, προκάλεσε αντιδράσεις.

Αναμφίβολα ενόχλησε πρόσβαλε και σόκαρε μερίδα του πληθυσμού.

Είναι αυτό επιτρεπτό στα πλαίσια της ελευθερίας της έκφρασης; Και αν η απάντηση είναι καταφατική, υπάρχουν όρια που δύναται να την περιορίσουν για κάποιο άλλο προστατευόμενο έννομο αγαθό;

B. Ελευθερία της έκφρασης

Σύμφωνα με το **Άρθρο 19 του Συντάγματος** της Κυπριακής Δημοκρατίας το οποίο έχει σχεδόν ταυτόσημο περιεχόμενο με το **Άρθρο 10 της ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου)**:

«Έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως».

«Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερία της γνώμης, της λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών και ιδεών άνευ επεμβάσεως οιασδήποτε δημοσίας αρχής και ανεξαρτήτως συνόρων».

*«**Η ενάσκησις των δικαιωμάτων,...** δύναται να υποβληθή εις διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή ποινάς προδιαγεγραμμένους υπό του νόμου και αναγκαίους μόνον προς το συμφέρον της ασφαλείας της Δημοκρατίας ή της συνταγματικής τάξεως ή της δημοσίας ασφαλείας ή της δημοσίας τάξεως ή της δημοσίας υγείας ή των δημοσίων ηθών ή προς προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων άλλων ή προς παρεμπόδισιν της αποκαλύψεως πληροφοριών ληφθεισών εμπιστευτικώς ή προς διατήρησιν του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας».*

Όπως έχει σημειωθεί περαιτέρω μέσα από την νομολογία η ελευθερία της εκφράσεως, ήτοι δεν ορίζεται ρητώς στο Σύνταγμα, περιλαμβάνει την καλλιτεχνική δημιουργία και την τέχνη γενικότερα ως μορφή έκφρασης.

Η ελευθερία της έκφρασης, όπως διασφαλίζεται από τα πιο πάνω προαναφερθέντα άρθρα 19 του Συντάγματος και αρ.10 της ΕΣΔΑ, κρίθηκε από το ΕΔΑΔ (υπόθεση **Vereinigung Bildender Künstler vs Austria** ημ. 25/4/17), ότι συνιστά ένα από τα θεμέλια κάθε δημοκρατικής κοινωνίας και είναι όντως μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την πρόοδο και την αυτοπραγμάτωση του ατόμου.

Με την επιφύλαξη των εν λόγω περιορισμών κρίθηκε ότι αυτή (ελευθερία έκφρασης) δεν εφαρμόζεται μόνο σε πληροφορίες ή "ιδέες" που γίνονται ευμενώς αποδέκτες ή θεωρούνται μη προσβλητικές ή ομοιόμορφες, αλλά επίσης και σε αυτές που προσβάλλουν, που σοκάρουν ή ενοχλούν το Κράτος ή ένα μέρος του πληθυσμού. Αυτά επιβάλλονται από τον πλουραλισμό, τη ανεκτικότητα και τη ευρύτητα πνεύματος χωρίς τις οποίες δεν υπάρχει μια δημοκρατική κοινωνία.

Γ. Θρησκευτική Ελευθερία

Τόσο το Άρθρο 18 του Συντάγματος όσο και το αντίστοιχο Άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ορίζει πως :

«Έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας».

Σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΑΔ στην υπόθεση **kokkinakis v. Greece** το άρθρο 9 ως ατομικό δικαίωμα εκπροσωπεί «...ένα από τα θεμέλια της δημοκρατικής κοινωνίας και στη θρησκευτική του διάσταση εμφανίζεται ως το πιο ουσιώδες στοιχείο της ταυτότητας των πιστών και της αντιλήψεως τους για την ζωή και είναι παρομοίως πολύτιμο αγαθό για τους άθεους τους αγνωστικιστές τους σκεπτικούς και τους αδιάφορους».

Ενώ στην ίδια ανωτέρω απόφαση, (**kokkinakis**) ο δικαστής Βαλτικός σημειώνει ότι «...το άρθρο 9 αποβλέπει αποκλειστικά στην προστασία της θρησκείας των ατόμων και όχι σε δικαίωμα τους να επιτίθενται κατά της θρησκείας των άλλων...».

Δ. Θεωρία - Νομολογία στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Το κράτος έχει διττό ρόλο να διαδραματίσει στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφενός με τον σεβασμό τους, ώστε να απέχει από παράνομες και δυσανάλογες πράξεις που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και αφετέρου να λαμβάνει διοικητικά, νομοθετικά ή/και δικαστικά μέτρα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για να διασφαλίζει την ουσιαστική απόλαυσή τους από όλους.

Σύμφωνα δε με την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αλλά και τη ίδια την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ρητά προνοείται πως κανένα άρθρο της εν λόγω Σύμβασης δεν ερμηνεύεται κατά τρόπο που να πλήττει ένα άλλο προστατευόμενο δικαίωμα στην Σύμβαση, διασφαλίζοντας δηλαδή ότι η άσκηση ενός

δικαιώματος βρίσκει τα όρια του εκεί που αρχίζει η άσκηση και η προστασία ενός άλλου θεμελιώδους δικαιώματος.

Όσο αφορά την πιθανή οριοθέτηση της άσκησης ενός θεμελιώδους δικαιώματος και την ανάγκη λήψης μέτρων προστασίας από το κράτος για την προστασία ενός άλλου(δικαιώματος), το ΕΔΑΔ έκρινε σε πολλές φορές θεμιτή την παρέμβαση του κράτους που είχε νόμιμο σκοπό σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Ενδεικτικά αναφέρω την απόφαση Otto-Preminger-Institute v. Austria όπου το Δικαστήριο πραγματεύθηκε το δικαίωμα της ελευθερίας στην έκφραση και την συστοιχία του με την θρησκευτική ελευθερία. Συγκεκριμένα τόσο το εθνικό δικαστήριο όσο και το ΕΔΑΔ έκρινε νόμιμη την προληπτική παρέμβαση του κράτους για κατάσχεση και δήμευση ταινίας που ενέπλεκε σε ερωτικές και άλλες αναφορές κληρικών, Τον Θεό, Τον Ιησού, Την Παναγία.

Στη συνέχεια το ΕΔΑΔ αφού πείσθηκε μεν ότι υπήρχε παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης με την δήμευση και κατάσχεση της ταινίας, αναρωτήθηκε αν η παρέμβαση προβλεπόταν από το νόμο, αν προβλεπόταν στο εθνικό δίκαιο το αδίκημα προσβολής της θρησκείας και στη συνέχεια εξέτασε αν η παρέμβαση είχε 'νόμιμο σκοπό'.

Προσμετρώντας όλα τα πιο πάνω στοιχεία έκρινε ότι ο νόμιμος σκοπός ήταν ο σεβασμός των θρησκευτικών αισθημάτων των πιστών που εξασφαλίζεται στο άρθρο 9 της ΕΣΔΑ (θρησκευτική ελευθερία).

Τέλος διερωτωμένη αν η παρέμβαση του κράτους με την κατάσχεση ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία, το Δικαστήριο υπενθύμισε την πάγια θέση του όπως διαμορφώθηκε στην υπόθεση Muller v. Switzerland ,1988, ότι η έννοια της ηθικής ποικίλει στην Ευρώπη από χώρα σε χώρα, καταλήγοντας ότι η κατάσχεση και παρεμπόδιση προβολής της ταινίας η οποία πρόσβαλλε την θρησκευτική ελευθερία, δεν παραβίασε το δικαίωμα της έκφρασης όπως προστατεύεται στο άρθρο 10 της Σύμβασης.

Ε. Διαπιστώσεις - Συμπεράσματα

Στην προκειμένη περίπτωση του προσώπου, με την ταυτόχρονη ιδιότητα του εκπαιδευτικού και του καλλιτέχνη, διαφαίνεται ότι ο τρόπος άσκησης της ελευθερίας της έκφρασης του μέσα από την τέχνη, χρησιμοποιώντας το πρόσωπο Του Χριστού αναμφίβολα σόκαρε, αναμφίβολα προκάλεσε και ενόχλησε μερίδα του πληθυσμού, μα δεν σταμάτησε.

Προσπέρασε τα θεμιτά όρια της αποδοχής της οποιας πρόκλησης και άγγιξε τα θεία, αγγίζοντας συνάμα τα θρησκευτικά αισθήματα των πιστών, και προσέβαλε με τον τρόπο αυτό δικαιώματα τρίτων προσώπων που συνδέονται με την θρησκευτική ελευθερία.

Ξεπέρασε δηλαδή τα όρια στα οποία υπόκειται η άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, με βάση τον **Νόμο**, και προσέβαλε τα δικαιώματα τρίτων.

Γιατί όπως αναφέρθηκε πιο πάνω στη υπόθεση του ΕΔΑΔ, Otto-Preminger-Institute v. Austria ο σεβασμός των θρησκευτικών αισθημάτων των πιστών, αποτελεί νόμιμο σκοπό

που δύναται να περιορίσει την άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης και είναι επιτρεπτό σε μια δημοκρατική κοινωνία όπου τα δημόσια ήθη ή αλλιώς η κοινωνική ηθική το καθιστά αναγκαίο.

Αναμφίβολα με τη χωρίς όρια τέχνη του καθηγητή ,τα δικαιώματα τρίτων όπως εκφράζονται μέσα από τα θρησκευτικά τους αισθήματα, έχουν πληγεί, όπως ταυτόχρονα έχει πληγεί και η ελευθερία της έκφρασης με την κατάχρηση της.

Γιατί όσο παραβιάζουμε τα όρια στην άσκηση των δικαιωμάτων μας, τόσο δημιουργούμε ευκαιρίες στο κράτος για παρέμβαση και συρρίκνωση τους.

Η ελευθερία δεν θέλει μόνο «αρετή και τόλμη» ,προϋποθέτει σεβασμό των δικαιωμάτων όλων των συνανθρώπων μας.

Η παρούσα Τοποθέτηση υποβάλλεται υπό την ιδιότητα μου ως Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με σκοπό τον προβληματισμό ως προς την προστασία όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συμπεριλαμβανομένου και του «δικαιώματος» της τέχνης και του εκφραστή της, να κρατείται μακριά από την απειλή οποιασδήποτε προσωπικής δίωξης.

Μαρία Στυλιανού - Λοττίδη
Επίτροπος Διοικήσεως και
Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
Εθνική Ανεξάρτητη Αρχή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

